

Ξεχασμένοι χοροί του παραδοσιακού ναουσαϊκού γάμου

Γράφει ο Χρήστος Ζάλιος

Από τα πανάρχαια χρόνια, ο χορός είναι δεμένος στενά με τη μαγεία, τη θρησκεία, τη γιορτή, την εργασία, τον έρωτα και το θάνατο. Οι άνθρωποι επινόησαν πλήθος χορών, οι οποίοι ήταν κατάλληλοι για κάθε περίπτωση και για κάθε εκδήλωση της ζωής τους. Δημιούργησαν χορούς θρησκευτικούς, πολεμικούς, γυμναστικούς, θεατρικούς, συμποσίων, γαμήλιους, πένθιμους και εθνικούς λαϊκούς. Χόρευαν για τον πόλεμο, την ειρήνη, το γάμο, το θεισμό, τη σπορά, τη φύση.

Από τους χορούς της αρχαιότητας, εκείνοι που έφτασαν έως τις μέρες μας περισσότερο άτρωτοι από τη φθορά του χρόνου και περισσότερο αναλλοίωτοι από ξένες επιδράσεις, είναι οι λαϊκοί δημοτικοί χοροί. Ο λαϊκός χορός, η μουσική και το λαϊκό τραγούδι είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και αποτελούν σημαντικότερα στοιχεία της λαϊκής παράδοσης κάθε τόπου. Οι χοροί μαζί με τη μουσική και τα τραγούδια που έφτασαν με την προφορική παράδοση ως τις μέρες μας, συνδέονται κυρίως με την περίοδο της τουρκοκρατίας και τους απελευθερωτικούς αγώνες των Ελλήνων.

Οι Ναουσαίοι, όπως και κάθε Έλληνας της προεπαναστατικής περιόδου, σε κάθε κοινωνική συγκέντρωση, δημόσια, οικογενειακή ή φιλική, τραγουδούσαν και χόρευαν. Οργανώνονταν γλέντια στους αρραβώνες, στους γάμους, στα βαφτίσια, στις ονομα-

στικές γιορτές, όταν γιόρταζαν οι εκκλησίες τα μοναστήρια και τα ξωκλήσια, όταν γιόρταζε ο προστάτης άγιος κάποιας συντεχνίας, όταν ξενιτευόταν κάποιος συγγενής ή φίλος ή προς τιμήν ενός φιλοξενούμενου. Ακόμη σπουδαία γλέντια γίνονταν τις δύο βδομάδες που διαρκούσαν οι αποκριές, την περίοδο του τρύγου και όταν έβγαζαν το τσίπουρο στα καζάνια, καθώς και στις περίφημες χοροεσπερίδες που διοργανώνονταν από τα σωματεία της πόλης στην «Ομόνοια» και το «Κιόσκι».

Σε προηγούμενο τεύχος του περιοδικού Νιάουστα αναφέρθηκα στους χορούς (Ζάϊκο, Μπαϊτούσκα Νάουσας, Μπαϊ Ποστόλη) που κατά τη γνώμη μου δε θα έπρεπε να χορεύονται ως χοροί της περιοχής μας από τα ναουσαϊκά χορευτικά συγκροτήματα. Στο τωρινό τεύχος θα ήθελα να αναφερθώ στους χορούς, που ενώ θα έπρεπε να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του παραδοσια-

κού χορευτικού ρεπερτορίου της πόλης μας, παρ' όλα αυτά δε χορεύονται καθόλου, ούτε και έχουν χορευτεί ποτέ από όσο γνωρίζω σε παραστάσεις των πολιτιστικών μας συλλόγων. Και αναφέρομαι στους χορούς του ναουσαϊκού γάμου, Συγκαθιστό και Ξεχωριστό.

Οι Ναουσαίοι διατηρήσαμε για πολλά χρόνια τους χορούς που συναντάμε μέσα στο αποκριάτικο έθιμό μας, τις Μπούλες. Δυστυχώς όμως παραβλέψαμε και αδιαφορήσαμε για την διατήρηση των βασικότερων χορών του ναουσαϊκού γάμου που ήταν ο Συγκαθιστός και ο Ξεχωριστός. Είναι κρίμα τα χορευτικά των πολιτιστικών συλλόγων μας να χορεύουν το Μπαϊ Ποστόλη και το Ζάϊκο και να μην έχουν χορέψει ποτέ τους βασικότερους χορούς του ναουσαϊκού γάμου.

Στο βιβλίο μου Παραδοσιακοί χοροί της Νάουσας που κυκλοφόρησε το 2009 γίνεται παρουσίαση και μουσικοκινητική ανάλυση του Συγκαθιστού και του Ξεχωριστού. Για πρώτη φορά τους παρουσίασα στο δημοτικό θέατρο της πόλης μας το 2004, σε μια χορευτική παράσταση στην οποία συνεργάστηκαν το 2^ο γυμνάσιο με το ΚΑΠΗ Νάουσας. Βέβαια ενώ περίμενα ότι κάποιοι από τους πολιτιστικούς μας συλλόγους θα ενδιαφερθούν και θα ζητήσουν πληροφορίες γι' αυτούς τους χορούς, ώστε να τους εντάξουν στο τοπικό χορευτικό ρεπερτόριό τους, δυστυχώς δεν εκδηλώθηκε κανένα ενδιαφέρον.

Θα σας παρουσιάσω παρακάτω τις γραπτές αναφορές που αφορούν το χορό Συγκαθιστό για τον οποίο βέβαια υπάρχουν και πολλές προφορικές μαρτυρίες παλιών Ναουσαίων.

ΗΜΑΘΙΑ ΕΡΑΤΕΙΝΗ, Νάουσα, Αρραβώνας-Γάμος, συνέντευξη με τους Τρύφων Χατζητρύφων και Άννα Μπιλιούρη, σελ. 35 : «*Νύχτα προχωρημένη έρχονταν στο σπίτι του γαμπρού ο παπάς με τα ασημένια στέφανα της εκκλησίας, όπου γίνονταν η στέψη. Ο νουνός χάριζε στη νύφη φουστάνι. Εύχονταν στα νιόπαντρα να ζήσουν και*

να ευτυχίσουν. Τραγουδούσαν "τα γαμπριάτικα", "κάτω στη ρόϊδο" κ.α και χόρευαν με σειρά "συγκαθιστό με το μαντήλι". Για να χορέψουν έδινε την άδειά του ο νουνός. Τίποτα δε γίνονταν χωρίς την άδειά του».

Σαμαρά Χ. Θάλεια, Στου Βερμίου την Αντάρα, 1966 : «*Κατά τα χαράματα η νύφη, αφού πρώτα φιλήσει το χέρι του νουνού, του χαρίζει πουκάμισο και μεσάλα, σιντονάκι μεταξωτό πούθα του χρειαζόταν αργότερα για τη βάπτισμα των παιδιών τους. Στους σταυροπατέρες πετσέτες μεταξωτές, στους καλεστάδες μαντίλια μεταξωτά και ύστερα χορεύουν με το γαμπρό συγκαθιστό, αργό, αντικριστό χορό. Με χέρια ανασηκωμένα χορεύει η νύφη, ενώ τα διπλά χρυσοκεντημένα απομάνικα της καμιζόλας, όμοια φουσερά ανοιχτά, αφήνουν να φαίνεται, ένα μαρμαρένιο χέρι στολισμένο με απειράριθμα βραχιόλια. Ο γαμπρός με ελαφρές υποκλίσεις κάνει στροφές γύρω απ' τη νύφη».*

Συνέντευξη με τον Αλέκο Χωνό στις 15-1-2004 : Από τις πολλές προφορικές μαρτυρίες θα ήθελα να αναφέρω μόνο αυτή του Αλέκου Χωνού πρώην δήμαρχου Νάουσας, γιατί εκτός του ότι ενδιαφέρθηκε πάρα πολύ για τα έθιμά μας, συμμετείχε και ο ίδιος τουλάχιστον σε 4-5 γάμους ως καλεστής, όπως μου ανέφερε σε συνέντευξή του:

«Ο Συγκαθιστός ήταν ο πρώτος χορός του γάμου, οι άντρες με σαλιβάρια και οι γυναίκες με τα εντόπια. Τον ξεκινούσε ένα ηλικιωμένο ζευγάρι από το σόι ή και ο νουνός με τη νουνά. Στο συ-

γκαθιστό ο άντρας και η γυναίκα χόρευαν αντικριστά με το μαντήλι στο χέρι, έρχονταν κοντά ο ένας στον άλλο και απομακρύνονταν. Στους γάμους ο νουνός όριζε πως θα χορέψουν τα ζευγάρια».

Εφημερίς «ΝΑΟΥΣΑ», Κυριακή 4 Μαρτίου 1928, Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΝΑΒΑΛΟΥ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ, Ο ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ (Αμερόληπτος είναι το ψευδώνυμο που χρησιμοποιούσε κατά την αρθρογραφία του στην εφημερίδα «Νάουσα» ο δάσκαλος Σταύρος Χωνός):

«...έπρεπε κατά παλαιόν έθιμον καθιερωμένον υπό των αρχόντων της Ναούσης προ του 1821, οπότε ουδείς τούρκος υπήρχεν εν αυτή να επισκεφθούν το Διοικητήριο, όπου κατά πρώτον εχόρευον τον συγκαθιστόν, χορόν, καθ' όν το άρρεν κυνηγά το θήλυ, το οποίον με ευστρόφους ελιγμούς πάντοτε ξεφεύγα. Αλλά και μετά την καταστροφήν της Ναούσης το 1822 και τον νέον συνοικισμόν της πόλεως διετηρήθη αυστηρώς το έθιμον τούτο, του να επισκέπτονται δηλ. οι μπούλες πρώτον το Διοικητήριο, όπου αι τουρκικαί αρχαί ανέμεναν αυτάς και τας εφιλοδώρου».

Ο χορός Συγκαθιστός

Ήταν χορός που χορευότανε στους γάμους. Στο γαμήλιο γλέντι τον πρώτο χορό τον Συγκαθιστό, τον χορεύανε ο νουνός με τη νουνά (κουμπάρος-κουμπάρα) ή οι Σταυροπατέρες και οι Σταυρομάνες, που ήταν συγγενικά ζευγάρια των νιόνυμφων και βοηθούσαν στις ετοιμασίες του γάμου. Χορευόταν αντικριστά με μαντήλι στο χέρι. Ήταν χορός σε 9/8 αργός, σοβαρός. Κατόπιν ακολουθούσαν οι άλλοι χοροί του γλεντιού. Τις Αποκριές ο Συγκαθιστός είναι ο πρώτος χορός (μετά το Ζαλιστό) που χορεύεται από τις «Μπούλες» στο Δημαρχείο της πόλης, μόλις δοθεί η άδεια από το δήμαρχο για την τέλεση του εθίμου. Ο χορός χορεύεται χωρίς την πάλα, με το μαντήλι που έχουν οι Μπούλες ραμμένο στον καρπό του χεριού τους. Χορεύεται με τη μελωδία «Κάτω στη Ρίδα». Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες με την ίδια μελωδία χορευόταν παλιά και στους γάμους.

Τα βήματα σε σχέση με το ρυθμό θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι 8 και ολοκληρώνονται σε δύο μουσικά μέτρα. Οι χορευτές κινούνται ελεύθερα στο χώρο εμπρός, πίσω, δεξιά, αριστερά.

Εδώ και αρκετά χρόνια δεν χορεύεται στη Νάουσα, γιατί ήταν χορός του παραδοσιακού γάμου, ο οποίος έχει εκλείψει. Συνεχίζει όμως να χορεύεται μέσα στο αποκριάτικο έθιμο Μπούλες.

Μία από τις οργανικές μελωδίες που χορευόταν Συγκαθιστός είναι:

Συγκαθιστός Νάουσας

Μεταγραφή Ζάλιος Χ. από το μουσικό αρχείο Βελγδένη Ι.

Ο χορός Ξεχωριστός ή Αντικριστός

Ο Ξεχωριστός χορεύεται από πολύ παλιά στη Νάουσα, ως σκόρπιος χορός, ελεύθερα στο χώρο, χωρίς λαβή. Χορευόταν από άνδρες και γυναίκες στους γάμους και πάρα πολύ τις αποκριές. Οι χορευτές κινούνται ελεύθερα, αυτοσχεδιάζοντας, εμπρός-πίσω-πλάγια και τα χέρια τους κινούνται επίσης ελεύθερα. Ο ρυθμός του είναι 9/8. Τα βασικά βήματα του χορού είναι 8 και ολοκληρώνονται σε δύο μουσικά μέτρα.

Τα τραγούδια με τα οποία χορεύονταν από παλιά, είναι : «Απού τα μικρά μου χρόνια αγαπούσα ένα πιδί» και «Μη νουμίσεις Καραγιάννη μπίμπασι ναυπρόν δα βοεις».

Ξεχωριστός-Αντικριστός Νάουσας

Μεταφορά στην ευρωπαϊκή μουσική Ζάλιος Χ. Τραγουδιμένο από τον Μάντσιο Κ. (γεν.1931)

Ξεχωριστός Νάουσας

Απού τα μικρά μου χρόνια αγαπούσα ένα πιδί
κι του βάλανι στα λόγια κι δεν θέλει να μι δει
Βρύση μου μαλαματένια πως βαστάς κρίγιου νιρό
πως βαστώ κι γώ η καημένη της αγάπης τουν καη-
μό.

Κίνησα να ρθω ένα βράδυ μ' έπιασι ψιλή βρουχή
τον Θεό παρακαλούσα για να σ' έβρου μονναχή.
Ούτι μονναχή σι βρίσκου ούτι μι τη μάνα σου
μον' σι βρίσκου αγκαλιασμένη μι τη φιλινάδα
σου.

λα α α λα λα λα, λα λα λα λα.....

Δε μπουρώ να καταλάβου Τούρκα είσι για Ρουμιά
για Ινγκλέζα για Φραντζέζα κι έχεις τόση ομορφιά
Δε μπουρώ να καταλάβου μ' αγαπάς ή μι γιλάς
ή μι μένα κουρουϊδεύεις τουν κιρό σου να πιρνάς.
Απού τα μικρά μου χρόνια στην αγάπη τράνιμα
κι όποιος θέλει ας μι ρουτήσει βάσανα που τρά-
βηζα.

λα α α λα λα λα,λα λα λα λα.....

Ο Ξεχωριστός ή Αντικριστός, χορευόταν επί-
σης τις αποκριές και με τη γνωστή μελωδία του
11, τραγουδισμένη με παλιά ναουσαϊκά δίστιχα,
όπως θα δείτε παρακάτω.

Αντικριστός Νάουσας

Μεταφορά στην ευρωπαϊκή μουσική Ζάλιος Χ.

Τραγουδισμένο από τον Μάντισιο Κ. (γεν.1931)

Μη νομίσεις Καραγιάννη

Μη νομίσεις Καραγιάννη, Μπίμπασι γαμπρόν
δα βρείς
Μπίμπασι γαμπρόν δα κάμεις όμως δε
θ'αξιωθείς.

Ανιβαίνουν κατιβαίνουν όλου πλούσια πιντιγιά
κι η Χαρίκλεια τους κιννούσι, μαστιχάτα αρακιά.
Για χαρά σου Λισσαβούδα είναι τώρα πια καιρός
κι την προίκα που δα πάρεις σι την έφτιασι ου
γαμπρός.

Γεια χαρά σου Μαγκαβέλα τι χαρά σι καρτιρεί
και τη νύφη που δα πάρεις δα σ' ανοίξει μαγαζί.
Μαρή μούλον κουσκινιάρου έβγα συ στον μαχαλά
που σι βγάλανι τραγούδι της Πουλιάνας τα πιδιά.

Βιβλιογραφία

1. Ζάλιος Χ., «Ο παραδοσιακός γάμος στη Νάουσα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα», *Παράδοση και τέχνη Χορός*, 91, Αθήνα 2007, σελ. 6-8.
2. Ζάλιος Χ., «Οι λαϊκοί οργανοπαίχτες και οι κομπανίες της Νάουσας 1870 – 1970», *Πρακτικά 20^{ου} Παγκόσμιου Συνέδριου για την έρευνα του Χορού*, Αθήνα 2006.
3. Ζάλιος Χ., «Ρυθμοί και ρυθμική αρίθμηση των χορών στο αποκριάτικο χορευτικό δρώμενο της Νάουσας Μπούλες. Μια νέα ρυθμοκινητική προσέγγιση στους χορούς του δρώμενου που θεωρούνται ελεύθερου ρυθμικού τύπου». *Πρακτικά 21^{ου} Παγκόσμιου Συνέδριου για την έρευνα του Χορού*, Αθήνα, 2007.
4. Ζάλιος Χ., *Παραδοσιακοί χοροί Ήθη και Έθιμα της Νάουσας*, Νάουσα 2009.
5. Λύκειο των Ελληνίδων Βέροιας, *ΗΜΑΘΙΑ ΕΡΑΤΕΙΝΗ. Λαογραφικά της Ημαθίας*, Βέροια 2003.
6. Σαμαρά Χ. Θ., *Στον Βερμίου την Αντάρα*, Αθήνα 1966.
7. Χωνός Α., συνέντευξη στις 15/1/2004.
8. Χωνός Σ., «Η ιστορία του καρναβάλου της Ναούσης», *εφημερίδα Νάουσα*, (γράφει με το ψευδώνυμο ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ), Νάουσα 4/3/1928.